

FIGYELŐ

CSEH-SZOMBATHY LÁSZLÓ
1925–2007

Szinte csak most történt, hogy Cseh-Szombathy László itt hagyott bennünket. Tisztában voltam azzal, hogy ez előbb-utóbb bekövetkezik, hiszen már elég régóta nem tudta felkeresni intézetünket, ahová élete végéig tartozott. Mi látogattuk Öt, egyre kevesebben. Ennek ellenére mégis meglepetésként ért a hír. De vajon nem természetes-e ez, nem ez-e az élet rendje? Nem tudom. Sírjánál azonban „hívására” még egyszer összajöttünk, hogy búcsúzzunk Professzor Úrtól.

Engem személyes okok „vittek” sírjához. Több mint fél emberöltős kapcsolatunk kezdetét, bár sosem voltam tanítványa, így utólag tanár-diák viszonyként jellemezhetném a legpontosabban. S Professzor Úr jóvoltából ez alakult át barátsággá. Hogy ez hogyan, s miért is történt, nem tudom. Valahogyan így alakult, így lett. Tartalmát leginkább azzal írhatnám le a legszemléletesebben, hogy még akkor is felkereshettem Öt, amikor úgy gondolta, hogy állapota és az az emberi tartás, amely egész életét végigkísérte, már nem engedi meg számára, hogy mások előtt mutakozzon. Professzor Úr ugyanis, ahogyan a legtöbbször megszólítottam, *fogadta* az öt felkeresőt, s nem engedte meg magának, hogy vendégét otthoni ruhában várja, mint ahogyan egyetemi óráit sem tartotta pulóverben. Ez Nála nem póz, hanem természetes állapot volt. Természetesen én sem kereshettem fel bármikor, de ez csak azokra az időszakokra vonatkozott, amikor úgy érezte, hogy már csak a pusztá megmaradásra futja erejéből. Ezek az időszakok pedig mindenkit meglepetésként, alattomos módon és kiszámíthatatlanul követték egymást. Sőt, nem egyszer a visszafordíthatatlan tényleges bekövetkeztét vetítették előre. S mivel szerencsénkre sokáig nem jött el az a pillanat, amit a sors számára meghatározott, csodával határos módon, nagy-nagy örömnkre, újra és újra közöttünk maradt. Ez, legalább is bennem, azt a csalóka érzetet keltette, hogy nem kell siettetnem, nem kell előbbre hoznom következő látogatásom időpontját, mert van időnk! Tévedtem, s ez azzal járt, hogy amire utolsó látogatásomkor megkért, nem teljesítettem. Amikor nem sokkal halála előtt utoljára Nála jártam, mint a korábbi alkalmakkor is, népesedési helyzetünkről beszélgettünk. Beszélgetés közben megkérdeztem Professzor Úrtól: nem látod-e szükségesnek, hogy tarthatatlan népesedési helyzetünkre felhívd a figyelmet? Fordulnunk kellene a köztársasági elnökhöz és a miniszterelnökhöz is. Létezik a Népesedési Kormánybizottság, melynek tagja vagy, de már hosszabb ideje nem hívták össze. Nem kellene mindegyre határozottan felhívnod a figyelmet? Professzor Úr erre két levéltervezetet kért tőlem. Mivel ekkor a lehetőségekhez mérten kielégítő egészségi állapotnak örvendtem, semmi sem tette sürgetővé, hogy e két levéltervezetet azonnal elkészítsem. Elkészítésüket aztán a bekövetkezett és megváltoztathatatlan vég elérézése értelmetlenné tette.

Cseh-Szombathy László szerencsésnek mondhatta magát. Azok közé tartozott, akik nemcsak a családi legendárium alapján ismerték a két világháború közötti Magyarországot, hanem annak viszonyai között nőttek fel, s ha rövid időre is, de akkor váltak egyetemi polgárrá. Szerencsés volt abban is, hogy családja nem került a kitelepítettek

listájára, hiszen a vak véletlen ezt is hozhatta volna számára. Szerencsés volt, mert fiatalkori álmát, hogy kutató lesz, megvalósíthatta, s amiatt is, hogy 82 évet élt. Errefelé, különösen a férfiak esetében, még ha értelmiségiek is, ez már tekintélyes időnek számít. De nem is önmagában ezt tartom fontosnak. A viszonylag hosszú élet tette lehetővé számára, hogy a rendszerváltoztatás következtében részesüljön mindabban az elismerésben, amelyet a hatalom egyébként sohasem adott volna meg Neki. Cseh-Szombathy László lojális volt a magunk mögött hagyott rendszerrel, hatalommal szemben, nem volt harcos ellenálló. A tegnapi életünket meghatározó rendszerrel való szembenállása nem manifesztációk aláírásában, ellenzéki csoporthoz való tartozásában, nyílt politikai kiállásban nyilvánult meg. 1990 előtt azon társadalomtudósok közé tartozott, akik tudományos munkásságukban nemcsak, hogy nem helyezkedtek marxista alapokra, hanem még a kimondatlanul elvárt hivatkozás-minimummal sem tartották szükségesnek dolgozataikat terhelni, a hatalom számára elfogadhatóbbá tenni. Lojalitása nem ment túl a hatalommal szembeni évszázados, „ahogy lehet” protestáns beidegződésen. Csendes, halk szavú, vallásához, hitéhez, meggyőződéséhez következetesen ragaszkodó ember volt, olyan, aki a számára felajánlott s részben meg is tapasztalt továbblépésről már lemondott, mert nem kívánt az általa választott útról letérni. Így adatott meg Neki, hogy a rendszerváltoztatást követően is törés nélkül folytathatta azt, amit addig csinált, hitt és vallott. Ezzel együtt Professzor Úr 1990 után sem gondolta azt, hogy addigi életét érdemként kellene elszámolnia. Megőrzött, megerősített erkölcsi tőkéje viszont biztosította számára, hogy 1990 után részesüljön mindabban az elismerésben, amit addigi munkássága alapján már rég megérdemelt volna. Hatalmat azonban Professzor Úr a megváltozott viszonyok között sem akart. Ezt annak a két évnek a tapasztalatai tették számomra egyértelművé, amelyet a *népesedési ad hoc bizottság* működése során mellette szerezhettem. Lehet, hogy többen nem értenek velem egyet, hiszen számos fontos, meghatározó jelentőségű könyvvel, tanulmánnyal gazdagította a magyar szociológiát, fejlesztette társadalomismeretünket, ennek ellenére én az *ad hoc bizottságban* kifejtett munkáját tudományos tevékenysége csúcának tekintem. Azokhoz az eredményekhez ugyanis, amelyek akkor megszülettek, Cseh-Szombathy László kellett. Abban azonban, hogy a szakmailag megalapozott kutatási eredmények a magyar népességfejlődés jövője szempontjából gyakorlati „haszonnal” mégsem jártak, ugyan közvetett formában, de Professzor Úrnak is része volt. Szelíd, tolokodásmentes természete ugyanis megakadályozta abban, hogy kapcsolatait, lehetőségeit „használva”, hivatali hierarchiakat átlépve gyors, azonnali, s az ügy szempontjából hatékony lépésre szánja el magát. Mindez feltételezhetően összefüggésben volt azzal is, hogy a szó mindennapi értelmében távol tartotta magát a politikától.

Cseh-Szombathy László úgy távozott közülünk, ahogyan élt: csendesen, feltűnés nélkül. Fizikai állapota egyre kevésbé tette lehetővé számára, hogy közöttünk legyen. Önző rohanásunk pedig nem tette lehetővé számunkra, hogy felismerjük, hiányával mi leszünk kevesebbek, nekünk van rá szükségünk, hogy közöttünk „tartsuk”. De ebben sem látott semmi különösebbet, mert mint ahogyan aktív életében, úgy ezekben az években sem igényelte a hódolók hadát. Pontosabban észre sem vette, hogy ki mindenki nem tartja már szükségesnek, hogy felkeresse, véleményét, támogatását kérje. Az elmaradók nem hiányoztak számára.

Tóth Pál Péter

VUKOVICH GYÖRGY 1929–2007
--

„Ilyen az ember. Egyedüli példány.
Nem élt belőle több és most sem él
s mint fán se nő egyforma-két levél,
a nagy időn sem lesz hozzá hasonló.”

(Kosztolányi Dezső)

Tudtuk, hogy nagyon beteg, mégis váratlanul ért mindannyiunkat a döbbenetes hír, hogy Gyurka nincs többé. Nehéz elhinni, hogy nem látjuk többet magas, elegáns, női szíveket megdobogtató alakját, nem halljuk halk, mindig udvarias hangját. Nehéz elhinni, hogy nem számíthatunk lényeglátó, de mindig a megegyezést kereső véleményére, az ellentétek elsimítására törekvő vitastílusára. Nagy a személyes, az emberi veszteségünk, de legalább akkora a tudományos, a szakmai űr, amelyet távozásával maga után hagyott.

Ott volt a magyar demográfia bölcsőjénél. Aktívan részt vett a Demográfia folyóirat megindításában 1958-ban, majd a Népeségtudományi Kutatóintézet 1962. évi megalapításában. Az Intézetben viszonylag kevés időt töltött, hiszen miután 1962 és 1963 között tudományos főmunkatársként dolgozott ott, 1963-ban a nemzetközi tudományos életben öregbítette a magyar statisztika és demográfia hírnevét; az ENSZ kairói demográfiai központjában végzett oktató- és tudományos kutatómunkát. 1966-ban visszatért Magyarországra, és az Intézet igazgatóhelyettese lett, mely feladatát egy újabb nemzetközi megbízás miatt csak két évig látta el. 1968 és 1972 között az ENSZ Genfi Irodája keretében működő Társadalmi Ügyek főosztályán dolgozott demográfusként. Nemzetközi tevékenységének elismerését mi sem bizonyítja jobban, mint hogy 1994-ben a Kairóban megrendezett népesedési világkonferencia alelnökének választották.

Genfből való hazatérése után, 1972-ben a KSH akkori vezetése úgy döntött, hogy ne az Intézetben, hanem a Központi Statisztikai Hivatalban folytassa tovább szakmai tevékenységét. Pályafutása a KSH-ban is kiemelkedően sikeres volt. A Környezetstatisztikai osztály vezetésétől a Társadalomstatisztikai főosztály vezetésén keresztül a KSH elnöki székéig vezetett az útja. Vukovich György volt a Központi Statisztikai Hivatal rendszerváltozás utáni korszakának első elnöke, ezt a tisztséget öt éven keresztül, az 1995-ben történt nyugdíjba vonulásáig töltötte be.

Vukovich György kapcsolata a Népeségtudományi Kutatóintézettel és a demográfia tudományával távozását követően is szoros maradt. Megalakulás óta részt vett a Demográfia című folyóirat szerkesztésében mint szerkesztő, majd felelős szerkesztő, és mindvégig a szerkesztő bizottság tagja volt. Aktívan részt vett a Népeségtudományi Kutatóintézet Tudományos Tanácsának és az MTA Demográfiai Bizottságának munkájában.

Az igazán szoros kapcsolatot a demográfiával nem a felsorolt funkciók jelentették, hanem az a széles körű, a demográfia egészét átfogó tudományos és publikációs tevékenység, ami Vukovich György életútját egészen az utolsó időkig jellemezte.

Az 1950-es évek végén megkezdett publikációs tevékenysége során időtálló, mind témaválasztásában, mind módszertanában újszerű, a tudomány szempontjából meghatározó jelentőségű tanulmányokat jelentetett meg, melyek témája a házassági mozgalomtól a termékenységi kérdéseken keresztül a társadalmi átrétegződésig vagy az alkoholizmus kérdésének kutatásáig terjedt. Elsőként ismerte fel a népesedési folyamatok politikai befolyásolásának jelentőségét, és hívta fel a figyelmet az öregedés társadalmi, gazdasági következményeire, veszélyeire. Maradandót alkotott a módszertani kutatások területén is, a népességelőszámítások és a népességi optimum kiszámításának kérdésében is. Tudományos tevékenységének nemzetközi elismertségét bizonyítják a külföldi szakirodalomban a személyére és eredményeire történő gyakori hivatkozások.

Andorka Rudolf, Dányi Dezső, Cseh-Szombathy László után ismét egy nagy demográfus távozott. Pótolni nem tudjuk a nagy generációt, csak megpróbálhatunk méltónak lenni hozzájuk. Kérdés, hogy lesz-e ehhez elég hitünk, tehetségünk és kitartásunk?!

Pongrácz Tiborné

Handlungskonzept „Nachhaltige Bevölkerungspolitik in Sachsen-Anhalt“.
Landesregierung Sachsen-Anhalt

Cselekvési koncepció: „Fenntartható népesedéspolitika Szász-Anhaltban”.
Szász-Anhalt szövetségi tartomány kormánya

A volt NDK-területén található Szász-Anhalt tartomány a német egyesítés óta igen komoly demográfiai krízisbe került. A rendszerváltáskor még csaknem hárommillió lakosság 2005-re 2470 ezerre csökkent, elsősorban a fiatalok – különösen a fiatal nők – nyugati területekre történő vándorlása és a kritikusan alacsony termékenység miatt. (A TFR értéke több évben az 1-et sem érte el.) 2005-re a lakosság korösszetétele olyannyira eltorzult (az átlagéletkor meghaladja a 45 évet, a halálozások száma kétszerese a születésekének stb.), hogy a demográfiai lépülés folyamata a lassan emelkedő gyermekvállalási kedv ellenére immár öngerjesztővé vált. Például 2006-ban 28 ezer fővel csökkent a lakosság, tehát a népességvesztés üteme mintegy négyszerese az ebben megfigyelt magyarországi értéknek, és a legrosszabb magyarországi kistérségi (Pétervására stb.) adatoknak felel meg. 2010 után, amikor már a rendszerváltás utáni igen alacsony létszámú kohorszok lépnek a termékeny életszakaszba, a népességfogyás további gyorsulása várható.

A legfrissebb (2006-os), a 2025-ig tartó időszakra vonatkozó népesség-előreszámítás adatai szerint a következő két évtizedben a lakosság évente átlagosan mintegy 1%-kal fogy majd, és 2025-re kétmillió fölé csökken. Ekkor a lakosság 54%-a lesz 50 éves vagy idősebb, a 20–40 éves korosztály már jelenleg is igen alacsony aránya pedig mintegy 40%-kal esik vissza. A kép szövetségi államon belül is vegyes, néhány falusias jellegű körzetben 30% körüli csökkenés jelezhető előre.

A gyermek- és munkaképes korú népesség ilyen nagy arányú csökkenése már jelenleg is olyan komoly társadalmi problémákat vált ki, amelyek eddig ismeretlenek voltak. A városi lakások tömeges megüresedése miatt bizonyos szolgáltatások fenntartása (pl. távfűtés, társasházak karbantartása) megrágult. Vidéki területeken a népsűrűség csökkenése olyan gyors, hogy az ennek következtében hirtelen leépülő ellátórendszerek (tömegközlekedés, boltok, posta, könyvtári hálózat) a helyben maradó idősök életét is megnehezítik, és gyakorlatilag lehetetlenné teszik a fiatalok esetleges visszatelepülését.

A tömeges és váratlan társadalmi jelenségek hatására a tartományi kormány 2005-ben egy programot indított el olyan intézkedések kidolgozása céljából, amelyek segítségével fel lehet készülni az eddig ismeretlen társadalmi gondok fellépésére, és amelyek a remények szerint csökkenthetik a népességvesztés mértékét. A különféle munkacsoportok igazi interdiszciplináris munkát végeznek, ahol együtt dolgoznak demográfusok, várostervezők, egészségügyi szakemberek, közigazdászok és sok más szakma, tudományág képviselői. Az eredményeket – Magyarországon szokatlan módon – folyamatosan a lakosság, a munkaadók, az egyéb érintettek elé tárták és tárják, fórumokon, gyűléseken, konferenciákon véleményeztetik. 2007 nyarára a cselekvési koncepció harmadik változata készült el (letölthető sok más anyag mellett a www.sachsen-anhalt.de honlapról), a következőkben röviden ismertetjük néhány érdekes intézkedését.

A már bevezetett és a jövőben bevezetendő intézkedések két fő irányt követnek. Jelentős részüknek a célja az alkalmazkodás és felkészülés a népességsökkenésre, míg mások a csökkenés mértékét próbálják lassítani. Az utóbbi esetben pronatalista intézkedésekről, az elvándorlást lassító és a visszavándorlást segítő lépésekről van szó. Természetesen a két fő irány sok esetben keveredik, például a városfejlesztés, az oktatási rendszer vagy a tömegközlekedés átalakításának a célja olyan új rendszerek kialakítása, amelyek egyfelől alkalmazkodnak a csökkent lakosságszámhoz, másfelől nagyobb mértékben család- és gyermekbarát jellegűek.

Általános szabályozási keretként a tartományi kormány elfogadott egy olyan törvényt, amely az összes, bármilyen tárgyú tartományi jogszabály, terv vagy projekt esetén kötelezővé teszi az adott intézkedés vizsgálatát az esetleges demográfiai hatásainak szempontjából. (Ez az úgynevezett „családbarátsági-vizsgálat”, vagy „demográfiai-ellenőrzés”.) Ennek az a célja, hogy a szabályozás minden szintjét, és ne csak néhány, a népesedés kérdéséhez egyértelműen kapcsolódó területet hasson át a családpolitika. Ez az első pillanatban felesleges bürokratikus papírgyártásnak tűnő elvárás azonban nem tűnik hatástalannak, mert sok olyan témakörben – pl. az EU-támogatások szabályozásánál, vagy a vállalati adókedvezményeknél – megjelent a népesedési szempontok figyelembevétele, amely területeken ez eddig nem volt jellemző.

Szintén jellemző a kezdeményezőkészség a külső kapcsolatok megteremtésére. 2006 októberében jelentős részben a tartományi kormány kezdeményezésére alakult meg a „Demográfiai átalakulás hálózata”, amelyben olyan európai régiók (Németországból, Csehországból, Lengyelországból, Angliából, Franciaországból és Hollandiából) dolgoznak és pályáznak együtt, amelyeket erősen érint a népességvesztés.

A meghozott intézkedések komplexitása jól látható néhány területen, melyeket érdemes külön is bemutatni.

Az *oktatás* esetén teljesen különböző irányú átalakításokat vezettek be az egyes oktatási szinteken.

Alapfokon az a cél, hogy az első négy osztályt mindenütt, ahol lehetséges, fenntartsák, ennek érdekében erőteljesen támogatják az összevont osztályok bevezetését. Ha a négy évfolyamon összesen 40 gyermek tanul, a kisiskola fenntartandó. Ennek elsősorban demográfiai oka van, ha ugyanis a településen megszűnik az alapfokú oktatás, és már a kisgyermekeknek is ingázniuk kell, ez a fiatal szülők elvándorlását eredményezi, és ilyen településekre gyakorlatilag egy fiatal pár sem hajlandó költözni.

A magyar felső tagozatnak megfelelő oktatási szinten a körzeti iskolák minimális osztálylétszámát csökkentették. A fejlesztés fő iránya az úgynevezett „egész napos iskolák” kialakítása, amelyek a gyermekek számára az oktatási időn kívül tanulási és programlehetőségeket is biztosítanak (egyben könnyebbé is teszik szállításukat). Az iskolaépületekben a szülők és általában minden lakos számára a továbbképzésektől a különféle nevelési és életmód-tanácsadásokig hasznos szolgáltatásokat próbálnak nyújtani.

Középfokon az átszervezés célja az, hogy az iskolahálózat ritkulásával párhuzamosan ne csökkenjen az iskolatípusok közötti választás lehetősége, ne kelljen senkinek sem azért az egyik iskolatípust választania, mert csak az van elérhető közelségben.

Igen érdekes a felsőfokú képzés átalakítása. A vizsgálatok szerint az elvándorlás esetén kulcsfontosságú elem a más tartományban történő felsőfokú képzés, hiszen aki másutt tanul, az igen kis eséllyel tér vissza tanulmányai befejezése után. Így az elítélés helyett az elsődleges cél a helyi diákok megtartása és a képzés során olyan tudás

átadása, amely helyben kamatoztatható. A csábítás egyik eszköze a családbarát főiskola programja, amely megkönnyíti a „tanulás és a család összeegyeztetését”, így a szülőknek a felsőfokú tanulmányok végzését, illetve a diákoknak a gyermekvállalást. Ilyen eszközök a családbarát kollégiumok, a főiskolai „üzemi” bölcsődék és óvodák megnyitása, az órarend flexibilis átszervezése stb.

A városépítéssel, várostervezés szintén olyan terület, ahol érdekes intézkedéseket hoztak. A tartomány tucatnyi nagy és középvárosában 2000-re a népességfogyás, a sok üresen álló (általában házgyári építésű) lakás miatt az ingatlanpiacot az összeomlás fenyegette, bizonyos szolgáltatások aránytalanul megdrágultak. A válság elkerülésére, a lakásbontások felgyorsítására 2002-ben komoly program indult, amelynek keretében 2006-ig mintegy 50 000 lakást bontottak le (az ún. „Stadtumbau Ost” program keretében). Hamar kiderült azonban, hogy a panelházak „ész nélküli”, a költségek minimalizálására törekvő felrobbantása (vagyis azt bontják le, amely a legkevesebb helyben maradt lakó átköltöztetését igényli), csökkenti a városok élhetőségét, szociális és társadalmi problémákat szül. Ráadásul ezek a bontások nem nyújtanak megoldást a szegregált, szinte kizárólag inaktív idősök által lakott negyedek problémájára, míg a bontások nyomán felszabaduló területek alulhasznosítottakká váltak. (Erre jó példa az a lebontott házak helyén igen drágán kialakított dessau park, amelybe két év alatt beköltöztek a vaddisznók, rettegéssel töltve el a megmaradt házak nyugdíjas lakóit.)

Így az újabb átalakítások célja immár fenntartható, család- és befektetőbarát városi terek kialakítása. A lakásbontások mellett egyre nagyobb szerepet kap a túl nagy kapacitásokkal küszködő infrastruktúra (a távfűtőművektől a bolthelyiségekig) leépítése, amelynek célja az, hogy a kialakuló új rendszer olcsóbban legyen üzemeltethető, fenntartható, ami javítja a városok versenyképességét.

Az életkori alapú szegregálódás csökkentésének érdekes eszköze az úgynevezett „többgenerációs házak” kialakítása. Ezek a házak ellentétei a nálunk is ismert „fecskéházaknak” vagy „idősök apartmanházának”, itt ugyanis olyan épületek kialakításáról van szó, amelyben különböző generációkat képviselő háztartások élnek együtt. A cél az, hogy a háztartások között kialakuló kapcsolatokat megkönnyítsék az egyes háztartások életét. (A fiatalok segítenek a beteg idősöknek, míg a jó karban lévő nyugdíjasok vigyáznak a fiatal családok gyermekeire stb.) Azt remélik, hogy az ilyen – némi külső támogatással létrejött – önszervező közösségek hozzá fognak járulni ahhoz, hogy az idősgondozás állami költségei ne szabaduljanak teljesen el. Általában is az a cél, hogy ne nőjön a generációk térbeli, társadalmi elkülönülése, ennek érdekében támogatják az olyan multifunkcionális intézmények, szolgáltatáscsomagok kiépülését, amelyeket minden korosztályból igénybe vesznek.

Az elnéptelenedő, elöregedő *kistelepülések* népességének életminősége védelmében a kisiskolák fenntartása, az iskolán belül felszabaduló területek közösségi terekké való átalakítása mellett a szolgáltatások fenntartása a kulcskérdés. A megszűnő intézmények helyett a mobil szolgáltatások beindítása az egyik irány: mobil könyvtárak, mobil orvosi rendelők stb. A hagyományos tömegközlekedés helyett igényközpontú szállítási szolgáltatásokat építenek ki: iránytaxikat, illetve olyan rendelhető kisbuszokat, amelyek nemcsak a lakókat szállítják, de igény szerint számukra is szállítanak, például ételmezszer, gyógyszer. Egy ilyen szolgáltatás nemcsak az idősök, hanem akár a fiatal, gyermekes családok számára is előnyösebb lehet, mint például egy hagyományos menetrend szerint naponta kétszer közlekedő busz. Mivel az orvosi ellátás kulcskérdés, az orvosi, orvosi rendelő nélkül maradó falvakban „falunővér” szolgáltatást építenek ki.

Az új szolgáltatások bevezetése úgynevezett modellprojekteken keresztül történik, ezt azt jelenti, hogy vannak olyan települések, amelyek némi plusztámogatásért cserébe kísérleteznek a különféle alternatív módszerekkel, és végül a beválni látszó megoldásokat terjesztik el tömeges mértékben.

Jó néhány projekt foglalkozik a demográfiai átalakulás és a *gazdasági élet* kapcsolatával. Az Európai Szociális Alap finanszírozásával támogatási rendszert építettek ki olyan vállalatok számára, amelyek családbarát munkakörülményeket teremtenek. Az ilyen munkaadók számára fenntartanak egyfajta auditált minőségbiztosítási rendszert. A családbarát intézkedések példatára és az ezek bevezetéséhez szükséges gyakorlati tennivalók (szerződésminták stb.) minden munkaadó számára elérhetőek.

Kapitány Balázs